

Владика Методиј Златанов

ОБРАЗУВАЊЕ НА УМОТ

(етички и општо-педагошки аспекти)

Збороӣ е слӯга на умоӣ. Она ш̄ио умоӣ го намислува, ѿоа и збороӣ го соош̄иува. Умоӣ созерцува сè, ѿа и она ш̄ио е на небеса̄иа. Не̄го ниш̄ио не го ѿомрачува освен г̄ревоӣ. За̄ѿоа, на чис̄иоӣ (ум) ниш̄ио не му е несфайливо - ѿокму онака, како ш̄ио ни на збороӣ ниш̄ио не му е неизречливо.

Во оваа мошне луцидна мисла, Свети Антониј Велики, како беспрекорен епископ на своето спасение, ни го открива потенцијалот на човечкиот ум, онаков каков што во својата првородна убавина од Бога беше создаден. И не случајно токму оваа поука ни се наметнува кога станува збор за образувањето на умот, зашто ако неговите потенцијали се бесконечни - тогаш и грижата за неговото образување и просветување мора да ја сметаме за една мошне комплексна и одговорна работа. Не постои грижа за здрав духовен и интелектуален живот кај човекот ако таа на прво место не го подразбира образувањето на умот. Тоа, пред сè, значи внимателно и дисциплинирано развивање на сетилата и сетилните способности кај него, потоа - запазување на нивната природна чистота и, конечно, со помош на испитани педагошки средства и методи, умот, во разумната мера на своите спознајни способности, да се храни со оние духовни содржини кои ќе му овозможат правилен развој. Правилно оиконување, или - стекнување автентичен образ.

Но да видиме прво што подразбираме под дисциплинирано развивање на сетилата и сетилните способности.

Сетилата се порти, низ кои во нас влегуваат разнообразни информации и сензации. Преку нив човекот комуницира и го спознава светот околу себе, но, со нивна помош се спознава и самиот себеси. Тие се неуморни приемници на сето она до што се допира нашиот предметен живот. Од друга страна, пак, умот -- како што вели авва Исаак Сириин - е господар на сетилата, домостроител на сетилата и помислите, и цар на страстите. За да ја извршува функцијата на добар чувар, домаќин и господар на сетилата, умот и самиот мора да биде очистен и просветлен, најпрвин преку артикулирање на базичниот инстинкт за восприемање што го имаат сетилата и восредоточување на умствените енергии. Тоа, пред сè, значи стекнување навика да внимаваме што прават и што бараат нашите сетила.

Зашто ако умот го нема критериумот и силата да одговори со благоразумна селективност на надворешните влијанија, ако не постане буден стражар пред портите на човековата душа, тогаш ова секако ќе резултира со нарушување на духовното здравје и интелектуалните способности кај него. Мудриот домаќин, пак, не би оставил она што му е дадено на управување да дејствува во негрижа и безвластие. А за тоа е потребно вко-

ренување на навика во смисла на природна реакција. Стекнувањето на чистотата на умот, затоа, во овој контекст би ја дефинирале, служејќи се со зборовите на Светиот Цар Давид -- како утврдување во владичестивен дух во умот (Пс. 50).

Сообразно со овој прв педагошки подвиг секако е и запазувањето на природната чистота на умот. Тоа, всушност, е статична односно профилактичка варијанта на истата активност. Се ползуваме со терминот *подвиг* за да ја истакнеме аскетската димензија, аскетскиот етос на ваквиот човекот труд. Идејата да се запази првородната состојба на умот пред сè значи создавање на свест за таа првородна убавина -- за убавината на внатрешниот човек. Тоа е истовремено еден вид анамнеза на нашиот исход во есенцијална смисла. Затоа не треба да постојат контрадикторни (шизофрени) ставови во воспитувањето на умот, а тоа не упатува на третиот степен во грижата за нашиот ум, а тоа е правилното напојување и хранење на умот со словесни содржини.

Етимолошкото значење на поимот *воспитување* - *итиание* е исхранување -- хранење. Ова толкување, заедно со сето претходно кажано, во голема мера ни ја појаснува основната дистинкција помеѓу термините

образование и *воспитување* од една страна, а истовремено ни го раскрива внатрешното устројство на првата спрега -- спрегата помеѓу умот и сетилата. Истата можеме да ја дефинираме како симбиоза, во која домостроителот, господарот, се грижи за изворот, односно за изворите преку кои се храни со спознајните плодови на видливиот свет.

Кај Свети Василиј Велики има една прекрасна споредба која многу кажува за селективноста како главно орудие во образувањето, а оттаму и во воспитанието на умот. Тој вели: „Онака, како што за некои наладата со цвеќињата се ограничува на благомирисот и шаренилото на боите, а пчелите од нив собираат мед така и овде, оној кој не се поведува само по сладоста и пријатноста на созданијата може од нив да насобере некаква полза за душата. Токму затоа, сосем вподобувајќи им се на пчелите, вие треба да ги проучувате овие содржини. Зашто и пчелите не слетуваат на сите цветотви, и од оние на кои ќе слетаат не се трудат сè да исцрпат, туку земајќи го она што е полезно за нивно дело, останатото го оставаат недопрено. И ние, ако сме целомудрени, собирајќи го од овие содржини она што нам ни е својствено и ѝ е сродно на вистината, останатото ќе го одминеме. И како што, кинејќи ги цветовите од грмушката со рози, го избегнуваме трњето, така и кај овие созданија, ползувајќи се со полезното, треба да се чуваме од штетното.“

Владика Методиј Златанов

Од друга страна, пак, образувањето на умот е важно заради можноста благодатно да се обнови неговата органска и, би рекле, онтолошка врска со срцето, како извор на внатрешното, есхатолошкото познание. А тоа е втората спрега. Во неа умот го остварува својот допир со нетварниот, невидливиот, или како што уште се нарекува -- духовниот свет. Сета полнота на православно аскетско предание се занимава токму со овој проблем -- со проблемот на обновувањето на патот на умот до срцето.

Внатрешната структура и на втората спрега е истоветна. Она што е, пак, особено важно е дека и двете спреги -- и онаа меѓу умот и сетилата, и онаа меѓу умот и срцето -- се од витално значење во подвигот на образување на умот, само што меѓу нив постои јасна ерархија. Попревосходна е секако спрегата меѓу умот и срцето, бидејќи оттаму умот ги црпи спасителните содржини на богопознанието.

И да заклучиме. На двете спреги им соодветствува особен вид познание. Овие два вида познание - внатрешно и надворешно - имаат свој гносеолошки пандан во односот меѓу верата и знаењето, меѓу религијата и науката. Свети Василиј Велики вели:

„Со што би можеле да го споредиме секое од овие учења, за да изградиме за нив некаква слика? Се разбира, особеното превосходство на дрвото е да изобилува со плодови; но тоа на себе носи и некаков украс - лисјата, кои висат на гранките: исто така и во душата, вистината е превосходниот плод, но не е лишено од пријатност и тоа ако душата е украсена со надворешната мудрост, како со лисја кои служат како покров за плодот и создаваат не недоличен изглед. Зашто се вели дека и славниот Мојсеј, чие име било мошне прочуено заради мудроста кај сите луѓе, најпрвин го вежбал умот во египетските науки, а потоа пристапил кон созерцание на Суштиот. А слично нему, и во подоцнежните времиња за премудриот Даниил се прикажува дека во Вавилон ја изучувал халдејската мудрост, и дури потоа се зафатил со Божествените задачи.”

И во науката, како во религијата, вистината е главен предмет на проучувањето. Во овој став е сосредоточено нивното органско единство. Науката ги запознава луѓето со вистината по пат на сетилно набљудување на видливата природа -- религијата, пак, ги запознава луѓето со највозвишените вистини на богопознанието, ги воведува во познание на невидливата природа. И каков што во книжевноста е односот помеѓу поезијата и прозата, а без обете самата книжевност е незамислива така и човечкиот живот, непотполн е и незамислив без синергијата меѓу религијата и науката. Во Светото Предание на Црквата се вели: „Науката излеала многу светлина на природата - тоа е вистина. Но науката од природата ги изгонила само лажните богови, а не живиот и вистински Бог. Науката само го израмнила патот на благочестивата вера. Науката го очистила храмот на природата од идолите, и во тој храм се вселил Оној, Кој е достоин за тој храм. Науката ги расветлила морските длабочини и височините на вселената, и ја растерала подземната темнина - од светлината на науката исчезнаа сите псевдо-богови, сите креатури големи и мали со кои човечката фантазија го беше наполнила овој свет - но од светлината на науката не потемне, туку уште посилено заблеска вистинскиот Творец на природата - единствениот вистински Бог” (*Наука за христijанскиот морал*, Јосиф В. Стојановиќ).

